

Het economisch potentieel van Sub-Sahara Afrika

Afrika is verreweg het armste continent ter wereld. Het imago van Afrika wordt sterk bepaald door de afhankelijkheid van hulp als gevolg van honger, aids en (burger)oorlogen. De armoedeproblematiek speelt vooral in het deel van Afrika ten zuiden van de landen Algerije, Egypte, Libië, Marokko en Tunesië. Dit deel wordt aangeduid met Sub-Sahara Afrika. Het ontwikkelingsniveau ligt hier veel lager. De Noord-Afrikaanse landen, die door grote woestijnen zijn afgescheiden van Sub-Sahara Afrika, blijven in dit artikel buiten beschouwing. Sub-Sahara Afrika bestaat uit 48 landen; 42 ervan bevinden zich op het vaste land en zes zijn eilanden. In totaal woont hier ongeveer 12 procent van de wereldbevolking. Het gebied telt meer dan tweeduizend levende talen, een veelheid aan godsdiensten en een rijkdom aan literatuur en beeldende kunst. Er bestaan grote verschillen tussen de landen in omvang, bevolkingsdichtheid, geschiedenis, stabiliteit en welvaart.

1. Relatieve belang landen, 2008

	Bevolking	Bbp	Export van goederen en diensten
	% van het werelddotaal		
<i>Ontwikkelde landen</i>	15,3	55,3	65,1
w.o.			
Verenigde Staten	4,6	20,7	9,3
Eurogebied	5,0	15,7	28,6
Japan	1,9	6,4	4,5
Verenigd Koninkrijk	0,9	3,2	3,9
Nederland	0,2	1,4	3,0
Overig	2,7	7,9	15,8
<i>Opkomende- en ontwikkelingslanden</i>	84,7	44,7	34,9
w.o.			
Ontwikkelend Azië	52,8	21,0	13,9
w.o.			
China	20,0	11,0	8,0
India	18,0	4,8	1,0
Westelijk halfmond	8,5	8,6	5,1
w.o.			
Brazilië	2,9	2,9	1,2
Mexico	1,6	2,2	1,6
GOS-landen	4,3	4,6	4,0
w.o.			
Rusland	2,0	3,0	3,0
Midden Oosten	3,7	3,9	5,6
Centraal en Oost Europa	2,5	3,5	3,6
Afrika	12,9	3,1	2,7
w.o.			
Sub-Sahara Afrika	11,7	2,4	2,0
Exclusief Nigeria en Zuid-Afrika	8,7	1,3	1,1

Bron: IMF, *Regional Economic Outlook: Sub-Saharan Africa*, 2008.

De afgelopen jaren is Sub-Sahara Afrika ook in economisch opzicht in beeld gekomen. Sub-Sahara Afrika heeft na tientallen jaren van onvoldoende economische groei eindelijk aansluiting weten te vinden bij de groei van de wereldeconomie. De regio overtrof in 2008 acht jaar op rij de wereldwijde economische groei. Het inkomen per hoofd van de bevolking laat ook een stijgende trend zien. De vraag is echter in hoeverre deze landen de economische groei, in het licht van de wereldwijde economische crisis en de sterk fluctuerende grondstoffenprijzen, kunnen vasthouden en deze kunnen omzetten naar structurele groei. Tegen deze achtergrond wordt in dit artikel ingegaan op de (economische) ontwikkelingen in Sub-Sahara Afrika. Verder wordt de relatie met Nederland en de bijdrage die ons land levert aan de ontwikkeling van de regio besproken.

Einde koloniale tijdperk

In de vijftiende eeuw zetten de Europeanen handelsposten op aan de kust van Afrika, waarmee de slavenhandel op gang kwam. Vanaf 1880 werd Sub-Sahara Afrika het doelwit van Europese expansiedrift. Dertig jaar later was bijna het hele continent in bezit van de koloniale mogendheden, waarbij Groot-Brittannië en Frankrijk het grootste deel in handen kregen. Na de Tweede Wereldoorlog werd de roep om vrijheid en onafhankelijkheid steeds luider. Voor de meeste Afrikaanse landen kwam in de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw een einde aan het koloniale tijdperk. In een aantal landen zoals Namibië, Zimbabwe, Angola en Mozambique kwam de onafhankelijkheid pas na bloedige onafhankelijkheidsoorlogen tot stand. Na de onafhankelijkheid probeerden de grote mogendheden hun invloedssfeer te behouden (of te verkrijgen) en raakte ook Afrika in de greep van de verdeeldheid tussen Oost en West. Veel machthebbers profiteerden hiervan. Er ontstonden al gauw bloedige dictaturen en financiële steun vanuit rijke landen onttaardde in zelfverrijking en wapenopbouw.

Na de val van de Berlijnse muur kwamen veel landen in een proces van democratisering terecht. Tussen 1989 en 1991 kregen ruim twintig landen een nieuwe grondwet. In de jaren negentig vonden er in 42 landen verkiezingen plaats. In Zuid-Afrika eindigde de apartheid en in 1994 werden er in dat land voor het eerst verkiezingen voor alle rassen gehouden. Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank legden de westerse politieke structuur in de vorm van stabiliteitsprogramma's en structurele aanpassingsprogramma's op aan de meeste Afrikaanse landen. De hervormingen hadden echter slechts zelden het gewenste effect. De staat en de economie werden in veel landen geplunderd door machthebbers voor onderhoud van de eigen familie en clan, waardoor de democratie en rechtstaat geen kans kregen om tot ontwikkeling te komen.

Nauwelijks groei in de jaren tachtig en negentig

Sub-Sahara Afrika is enorm rijk aan natuurlijke hulpbronnen. De regio heeft deze bodemschatten echter nog onvoldoende kunnen omzetten in welvaart. De economie van alle landen van Sub-Sahara Afrika samen groeide in de jaren tachtig en negentig met gemiddeld 2,5 procent per jaar. Omdat de bevolking sneller groeide dan de economie, daalde in deze periode het inkomen per hoofd van de bevolking. De economische problemen werden verergerd door de Tweede Oliecrisis, scherp stijgende rentes, ruilvoetverslechtering door prijsdalingen van exportgoederen, en droogtes. Voor de landen zonder eigen oliebronnen vormden de stijgende olieprijsen een zware aanslag op de nationale deviezenvoorraad. Deze landen moesten steeds meer lenen waardoor de aflossingsverplichtingen snel opliepen. In 1980 waren er slechts twaalf landen in Sub-Sahara Afrika in staat om aan de reguliere betalingsverplichtingen te voldoen. De schuldenpositie van de landen als geheel verslechterde aanzienlijk. Als aandeel van het bbp stegen de schulden van 27 procent in 1980 tot ruim 60 procent in 1990. Door de slechte economische omstandigheden en droogte groeide in deze periode de voedselproductie nauwelijks. Tussen 1984 en 1992 hadden jaarlijks gemiddeld twaalf landen in Sub-Sahara Afrika te kampen met extreme voedseltekorten.

2. Economische ontwikkeling

Bron: IMF, World Economic Outlook Database.

Vanaf midden jaren negentig was een kentering waarneembaar in een aantal landen. In deze periode trok de economische groei van de landen in Sub-Sahara Afrika aan tot gemiddeld 3,5 procent. Een aantal landen hebben nieuwe exportproducten die meer opleverden gevonden, zoals cashewnoten, fruit, groente en

vis. Ook gingen meer landen olie exporteren (Angola en Sudan). Aan het einde van de jaren negentig volgde een terugval door scherpe fluctuaties in grondstoffenprijzen, een hoge olieprijs en de toename van conflicten. Bovendien bleef de schuldenlast een zware tol eisen.

Gunstige ontwikkelingen in het nieuwe millennium

Sinds de start van het nieuwe millennium is de economische groei in de meeste landen robuuster dan voorheen. In de periode 2000–2008 bedroeg de economische groei jaarlijks ongeveer 6 procent. De sterke buitenlandse vraag naar grondstoffen (vooral olie en mineralen), hoge grondstoffenprijzen, afname van het aantal oorlogen, hervormingen van het openbaar bestuur, groei van de buitenlandse investeringen en de inspanning van de internationale gemeenschap in het kader van de millenniumdoelen (zie kader a) droegen bij aan die gunstige ontwikkeling. Door de hogere economische groei en een afvlakking van de bevolkingsgroei steeg ook het inkomen per hoofd van de bevolking. In 2000 had Sub-Sahara Afrika nog een bevolkingsgroei van 2,6 procent, in 2005 was dit gedaald tot 2,3 procent. Ter vergelijking: de Nederlandse bevolking groeide in 2005 maar met 0,2 procent.

Meer buitenlandse investeringen

De gunstige economische ontwikkeling in de laatste jaren werd mede gestimuleerd door een toename van de investeringen. Vooral in 2007 en 2008 heeft Sub-Sahara Afrika relatief veel buitenlandse investeringen aangetrokken. Deze investeringen werden niet alleen gestimuleerd door de relatief hoge olieprijs, maar ook door het hoge prijsniveau van andere grondstoffen. Er werd ook veel geïnvesteerd in de dienstensector zoals telecommunicatie, transport en opslag. Overheidsopgaven om het investeringsklimaat te verbeteren droegen bij aan het toenemen van de investeringen. De laatste jaren zijn een aantal overheden in Sub-Sahara Afrika erin geslaagd om de markt te liberaliseren en te privatiseren, en begint het hervormingsproces eindelijk gestalte te krijgen. Volgens de Wereldbank¹⁾ hebben de Sub-Sahara-landen in 2007/2008 meer hervormingen geïmplementeerd dan ooit. Van de top 10-hervormers ter wereld zijn drie landen Afrikaans, te weten: Senegal, Burkina Faso en Botswana. Ook in Liberia, Rwanda en Sierra Leone is veel vooruitgang geboekt.

¹⁾ Wereldbank, *Doing Business Reforms*, 2008.

Kader a

De millenniumdoelen

In 2000 hebben regeringsleiders van 189 landen afgesproken om vóór 2015 de belangrijkste wereldproblemen aan te pakken. Er zijn acht concrete doelstellingen geformuleerd: de millenniumdoelen. Elk jaar publiceert de Verenigde Naties een rapport met daarin de voortgang van de millenniumdoelstellingen. Anno 2008 lijkt geen enkel Afrikaans land enig doel te halen.

Millenniumdoel 1: De armoede halveren en terugdringen ondervoeding

In 1990 moesten 1,2 miljard mensen wereldwijd zien te overleven met minder dan één dollar per dag. In 2015 moet dit zijn teruggebracht tot de helft: 600 miljoen.

Millenniumdoel 2: Iedereen naar school

Wereldwijd gaan er 104 miljoen kinderen niet naar school, en is 1 op de 6 mensen analfabeet. In 2015 moeten alle kinderen in alle landen basisonderwijs volgen. Ter vergelijking: in Nederland is 1 op de 66 mensen analfabeet.

Millenniumdoel 3: Gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen

Vrouwen zijn nog altijd slachtoffer van discriminatie en achterstelling. In 2015 moeten mannen en vrouwen gelijkwaardig worden behandeld.

Millenniumdoel 4: Kindersterfte terugbrengen

Wereldwijd sterven ruim 10 miljoen kinderen voor hun vijfde levensjaar. In Afrika zijn dat ongeveer 1 op de 5 kinderen, in Nederland 1 op de 200. Het aantal kinderen dat in ontwikkelingslanden voor de vijfde verjaardag overlijdt, moet in 2015 met twee derde zijn teruggebracht ten opzichte van 1990.

Millenniumdoel 5: Verbeteren van de gezondheid van moeders

Jaarlijks sterven meer dan een half miljoen vrouwen aan de gevolgen van zwangerschap. Een veelvoud van dat aantal raakt ernstig gewond of zelfs gehandicapt tijdens de geboorte van hun kind. De moedersterfte moet in 2015 met drie kwart zijn teruggebracht ten opzichte van 1990.

Millenniumdoel 6: Het bestrijden van hiv/aids, malaria en andere dodelijke ziekten

Naar schatting waren er 39 miljoen mensen geïnfecteerd met hiv in 2004. Het grootste deel daarvan, 25 miljoen mensen, leeft in Sub-Sahara Afrika. Een ander veel voorkomende doodsoorzaak in Afrika is malaria. Van de 1 miljoen slachtoffers per jaar woont 90 procent op dit continent. Vóór 2015 moet de verspreiding van aids, malaria en andere dodelijke ziektes zijn gestopt.

Milleniumdoel 7: Het verzekeren van een duurzame omgeving

Meer mensen moeten in 2015 in een duurzaam milieu leven, door het integreren van duurzame ontwikkeling in nationaal beleid en halvering van het aantal mensen zonder toegang tot veilig drinkwater.

Milleniumdoel 8. Het ontwikkelen van een wereldwijde samenwerking voor ontwikkeling

Het laatste milleniumdoel gaat over wat de rijke landen moeten doen of veranderen om de andere doelen te kunnen realiseren. Ontwikkelde landen zullen de armere landen helpen met handel en kwijtschelding van schulden en giften. Een van de adviezen van de Verenigde Naties is om 0,7 procent van het nationale inkomen te gebruiken voor hulp aan ontwikkelingslanden. Slechts vijf landen voldoen hieraan. Dit zijn Denemarken, Nederland, Luxemburg, Noorwegen en Zweden.

Handel met opkomende markten floreert

De afgelopen jaren is de export naar Azië fors gegroeid. China heeft inmiddels het Verenigd Koninkrijk ingehaald als derde belangrijkste handelspartner van Afrika. De groeiende export naar China wordt met name gevoed door de Chinese energiebehoefte. Negen van de tien belangrijkste Chinese handelspartners in Afrika zijn dan ook olierijke landen. De relatie met China staat vooral in het teken van economische samenwerking. Eind 2006 vond in Peking een Chinees-Afrikaanse top plaats. Deze top resulteerde in overeenkomsten over Chinese investeringen in infrastructuur, telecommunicatie en grondstofwinning, ter waarde van 1,6 miljard euro. Verder koopt China op grote schaal bedrijven, mijnen en land op in een aantal Afrikaanse landen. Daarnaast geeft China zachte leningen²⁾: in 2006 ter waarde van ongeveer 5,9 miljard euro. Dit is meer dan wat de Wereldbank in dat jaar ter beschikking stelde aan heel Sub-Sahara Afrika (3,3 miljard). China schold ook op grote schaal schulden kwijt.

Ook de handel met India en Japan floreert. India heeft historische banden met voormalige Britse koloniën in Sub-Sahara Afrika, vanwege het grote aantal migranten dat zich tijdens het koloniale tijdperk in Afrika vestigde. India lanceerde in 2002 het programma 'Focus Afrika', gericht op handelsbevordering met een aantal Afrikaanse landen. De handel was tussen 1992 en 2001 al verdrievoudigd, van bijna 700 miljoen naar 2,6 miljard euro.

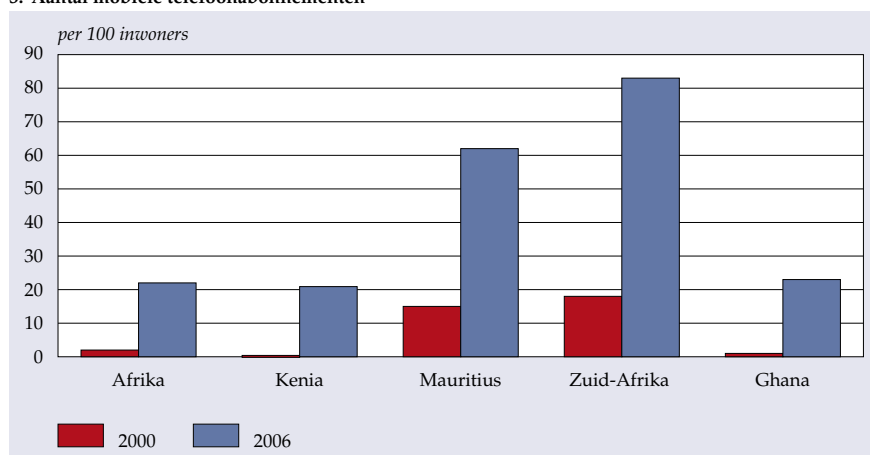
Inhaalslag nieuwe technologie

Het gebruik van nieuwe informatie- en communicatietechnologieën (ICT) groeit de laatste jaren explosief. Het aantal mobiele-telefoonabonnementen is in Sub-

²⁾ Dit is een lening waarover heel weinig of helemaal geen rente betaald hoeft te worden.

Sahara Afrika de afgelopen vijf jaar jaarlijks met 50 procent toegenomen. In 2000 waren er per honderd inwoners gemiddeld 0,6 internetgebruikers en 2,0 mobiele telefoonabonnementen, in 2006 was dit aantal al gestegen tot respectievelijk 5 en 22. Deze toename is echter geconcentreerd in enkele snel groeiende steden. Omdat Sub-Sahara Afrika geen infrastructuur voor het vaste net heeft, heeft het het voordeel dat het direct, zonder kapitaalvernietiging van een bestaand netwerk, kan overgaan tot de ontwikkeling van een mobiele infrastructuur. Ondanks de groei ligt er met bijna een miljard potentiële bellers voor investeerders nog steeds een enorme markt open. Door het verder benutten van de technologieën op het gebied van ICT, toerisme en transport kunnen vele deuren opengaan voor Sub-Sahara Afrika en kan een enorme productiviteitsgroei bereikt worden.

3. Aantal mobiele telefoonabonnementen

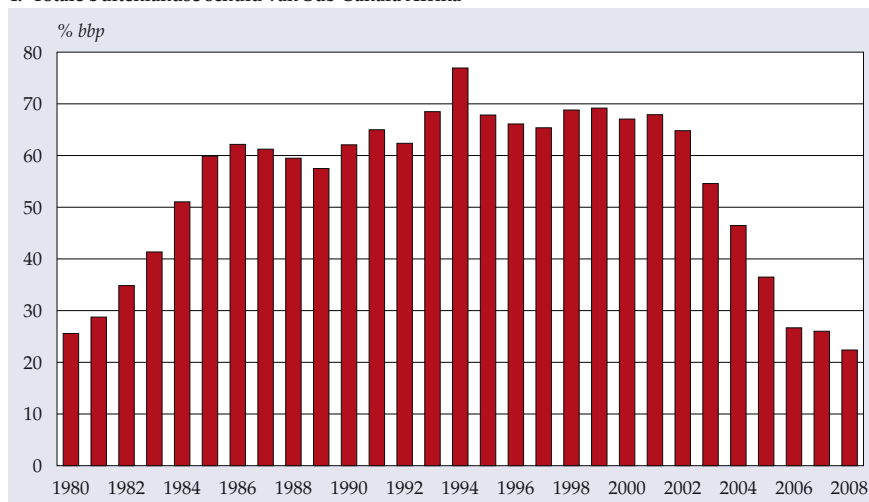

Bron: OECD, *African Economic Outlook 2005/2006*.

Ontwikkelingshulp toegenomen

Een forse stijging van de ontwikkelingshulp in de vorm van kwijtschelding van de schuldenlast en noodhulp droegen ook bij aan de positieve ontwikkeling. De internationale ontwikkelingshulp is in de recente jaren gestaag toegenomen. In 1994 besloot de G7 om de totale rente- en aflossingsverplichtingen te verminderen tot 67 procent en in 2005 werd overeengekomen om de hulp aan Afrika te verdubbelen. In 2006 lanceerde de Wereldbank het plan om alle schulden aan de Wereldbank, het IMF en de African Development Bank kwijt te schelden aan landen die voldoen aan bepaalde voorwaarden. Eind 2006 hadden dertig landen, waaronder 25 Afrikaanse, voor ruim 25 miljard euro aan schuldverlichting gekregen. In mei 2009 heeft het IMF toegezegd 10 miljard dollar ter beschikking te stellen aan Sub-Sahara Afrika.

4. Totale buitenlandse schuld van Sub-Sahara Afrika

Bron: IMF, World Economic Outlook Database.

Grote verschillen tussen de landen

Ondanks de in het algemeen gunstige ontwikkeling in het nieuwe millennium blijft de omvang van de economie van Sub-Sahara Afrika marginaal. De economie van de regio, gemeten naar het bbp, bedroeg in 2007 ongeveer 850 miljard euro en is daarmee slechts anderhalf keer zo groot als die van Nederland. De bevolking is echter ongeveer vijftig keer zo groot. Verder hebben niet alle landen evenveel geprofiteerd van de positieve economische ontwikkelingen in de afgelopen jaren. Zuid-Afrika alleen al is goed voor 39 procent van het totale bbp en Nigeria, de een na belangrijkste economie, is goed voor 16 procent. Als gekeken wordt naar het bruto binnenlands product per hoofd kan de regio worden onderverdeeld in drie groepen:

1. *De relatief rijke landen: bbp per hoofd 1 000–5 000 euro per jaar*

De meeste van deze landen liggen in het zuidelijk deel van Afrika. Zij beschikken over belangrijke natuurlijke hulpbronnen zoals goud, diamant en olie, een stabiel politiek en economisch klimaat, een goed ontwikkelde infrastructuur en een relatief hoog opgeleide beroepsbevolking. De economische motor van het gebied is Zuid-Afrika. Dit land en in tweede instantie haar directe buurlanden behoren tot de meest favoriete vestigingslocaties op het continent voor Westerse investeerders.

2. *De arme landen: bbp per hoofd 200–1 000 euro per jaar*

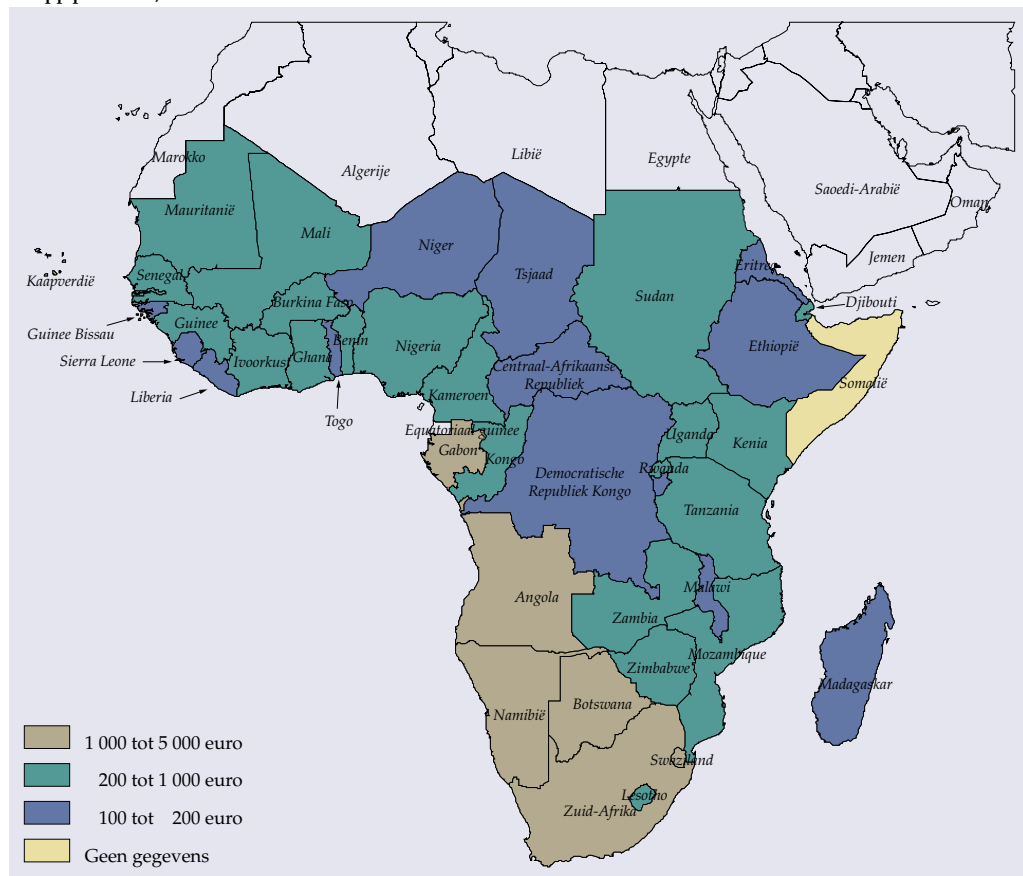
Deze landen laten een meer gemengd beeld zien. Het zijn landen met een redelijk stabiel tot stabiel politiek en economisch klimaat, maar de economische mogelijkheden zijn beperkt en er is een grote achterstand op het gebied van onderwijs en gezondheidszorg. Senegal, Ivoorkust, Kameroen en Kongo

bezitten goed ontwikkelde plantages en oliewinning. De oliesector in Nigeria trekt veel buitenlandse investeringen aan, maar hieraan verdienen vooral niet-Nigeriaanse ondernemingen. Kenia profiteert van de industrie en de koffie- en theeproductie, maar heeft last van een wijdverbreid cliëntilisme. Sudan heeft een winstgevende olie- en katoenindustrie, maar het vóórkomen van olie versterkt vooral de interne conflicten. Zambia is rijk aan koper, maar weet de winning ervan niet om te zetten in welvaart.

3. De extreem arme landen: bpp per hoofd 100–200 euro per jaar

Tot deze groep behoren met name landen uit de zogenaamde Sahel-regio. Deze regio ligt ten zuiden van de Sahara en strekt zich uit van de Senegalese westkust tot de Hoorn van Afrika. De landen zijn arm aan grondstoffen en gaan gebukt onder militaire coups en burgeroorlogen. De meeste Sahellanden behoren tot de armste ter wereld.

5. Bpp per hoofd, 2008

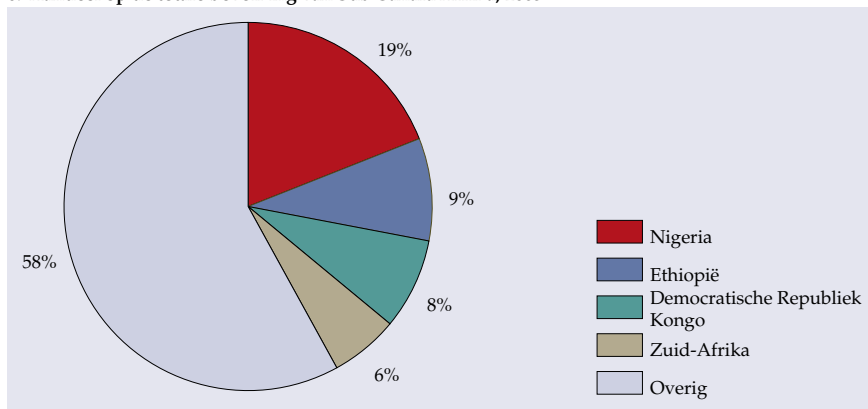

Wanbeleid en corruptie belemmeren de groei

Corruptie en wanbeleid frustreren de ontwikkeling van Sub-Sahara Afrika. Ook hebben de vele burgeroorlogen en het grote aantal conflicten de bestaande slechte infrastructuur nog verder afgebrokkeld. Dit belemmert de economische ontwikkeling enorm. Eind jaren negentig vielen er meer doden door strijd dan in de rest van de wereld tezamen. De conflicten kostten de betrokken landen tussen 1990 en 2005 gemiddeld jaarlijks 15 procent van het bbp. Sinds 2002 neemt het aantal conflicten af, maar het continent blijft gevoelig voor het uitbreken van nieuwe oorlogen.

Door droogte en burgeroorlogen heeft Sub-Sahara Afrika te kampen heeft met vele hongersnoden. Deze worden nog verergerd door de sterke bevolkingsgroei. Tussen 1975 en 2006 verdrievoudigde de bevolking tot 770 miljoen. Door het relatief grote aantal jongeren zal de bevolking naar verwachting toenemen tot 1,1 miljard in 2015. Nigeria, Ethiopië, de Democratische Republiek Kongo en Zuid-Afrika hebben de grootste bevolking. De voedselvoorziening wordt nog meer bedreigd door de verwachte opwarming van de aarde (in Afrika 0,2 tot 0,5 graden per tien jaar).

6. Aandeel op de totale bevolking van Sub-Sahara Afrika, 2005

Bron: Wereldbank, *World Development Report 2006*.

De snelle bevolkingsgroei treft met name de landen van de Sahel-regio. Door de enorme bevolkingsgroei is er sprake van verwoestijning van het oorspronkelijke savannelandschap. Doordat er veel meer (brand)hout wordt gebruikt en kuddes vee de jonge scheuten opeten, verdwijnt veel vegetatie en rukt de woestijn op. Het vinden van geschikt drinkwater is voor veel mensen een groot probleem.

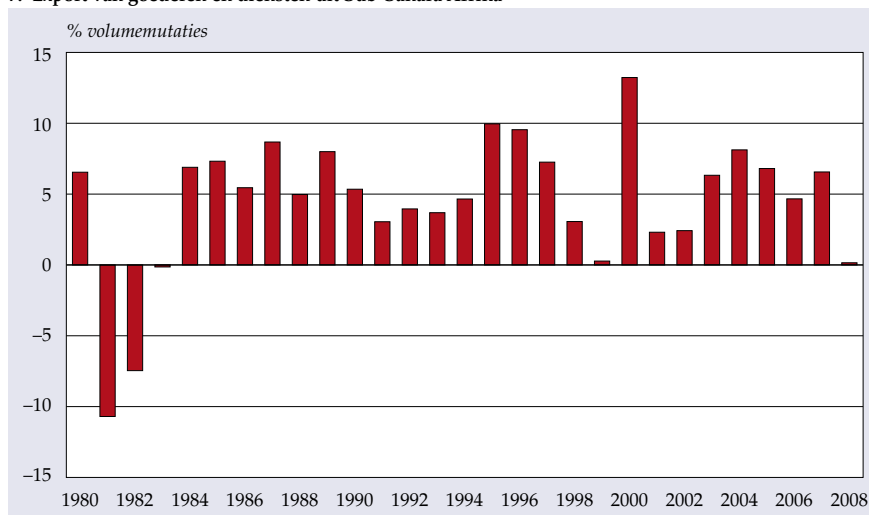
Door armoede trekken velen naar de steden. In 2007 leefde hier al 35 procent van de bevolking van Sub-Sahara Afrika, tegen 15 procent in 1970. Deze sterke toename zorgt voor enorme problemen. Tussen 1990 en 2005 is het aantal krotbewoners

bijna verdubbeld. De overheid kan door gebrek aan middelen niet voorzien in elementaire behoeften als scholing, gezondheidszorg, huisvesting en drinkwater.

Export te eenzijdig

Dat het continent in het postkoloniale tijdperk niet tot bloei heeft weten te komen, heeft mede te maken met de relatief kleinschalige handel. Het aandeel van Sub-Sahara Afrika in de wereldhandel is slechts 2 procent. De Conventie van Lomé heeft hierin geen verandering gebracht. In deze conventie is onder andere opgenomen dat de voormalige Europese kolonies in Sub-Sahara Afrika een voorkeursbehandeling krijgen – ten nadele van andere ontwikkelingslanden – en tot 98 procent van hun producten vrij mogen afzetten binnen de Europese Unie. Tot de 2 procent die niet is opgenomen in de akkoorden behoren vooral tuinbouwproducten. Omdat juist de tuinbouwsector in de lift zit, betekent dit een enorme beperking. Daarnaast stelt Europa de voorwaarde dat de meerwaarde van de geïmporteerde goederen voor zeventig procent gerealiseerd moet zijn binnen het exporterende land zelf. Dit vormt een groot probleem. De export is juist bij gebrek aan verwerkende industrie eenzijdig gericht op primaire grondstoffen, die weinig opleveren. De Conventie van Lomé levert in de praktijk daarom niet zoveel op.

7. Export van goederen en diensten uit Sub-Sahara Afrika

Bron: IMF, World Economic Outlook Database.

De export is niet gediversifieerd, zowel qua producten als bestemming. Het grootste exportproduct is ruwe olie. Op de tweede plaats komen diamanten, edelstenen en andere mijnbouwproducten. Deze maken meer dan de helft van de waarde van de export uit. De export bestaat verder uit traditionele landbouwproducten als koffie en thee. De laatste jaren is in sommige landen echter ook de export van niet-

traditionele producten zoals tuinbouw- en industrieproducten op gang gekomen. In Kenia neemt bijvoorbeeld de tuinbouw een steeds belangrijker rol in. Vooral de bloementeelt is daar sterk gegroeid. De export is ook te eenzijdig qua bestemming. De helft van de Afrikaanse handel is met West-Europa, minder dan 10 procent met Noord-Amerika. Ook de intra-Afrikaanse handel is beperkt. De export naar China en India is de laatste jaren wel sterk toegenomen.

Gebrek aan regionale samenwerking

De handel tussen de Sub-Sahara-landen beslaat slechts 9 procent van het totaal. Daarbij groeit de Afrikaanse export naar de rest van de wereld sneller dan de export binnen het continent. Hoge onderlinge tarieven, een gebrekkige fysieke infrastructuur, geringe koopkracht en gebrek aan economische diversificatie beperken de intra-Afrikaanse handel. Sinds begin jaren zestig hebben Afrikaanse landen diverse regionale economische gemeenschappen gevormd om regionale economische en politieke integratie te bevorderen. Sub-Sahara Afrika telt op dit moment negen regionale economische integratieblokken, die elkaar deels overlappen. Deze hebben echter niet geleid tot het voldoende wegnemen van de belemmeringen. De hoge interne tarieven blijven vooralsnog bestaan, waardoor de intra-Afrikaanse handel niet tot bloei komt.

Slecht investeringsklimaat

Afrika heeft in het verleden, behoudens een opleving in 2007 en 2008, niet veel buitenlands particulier kapitaal kunnen aantrekken, vanwege het slechte investeringsklimaat. De directe buitenlandse investeringen in Sub-Sahara Afrika beperken zich vaak tot de exploitatie van grondstoffen en de export van primaire producten. De uitdaging voor de private sector ligt dan ook in de waardetoevoeging door bewerking van primaire grondstoffen. De Wereldbank³⁾ stelt ranglijsten samen waaruit af te leiden valt hoe investeringsvriendelijk een land is. De tien landen met wereldwijd het slechtste handelsklimaat zijn, met uitzondering van Venezuela, allemaal Afrikaans. In een land als Tsjaad kost het bijvoorbeeld 4 867 dollar om een container te exporteren en duurt het 78 dagen voordat de container wordt vrijgegeven. In Singapore, het land met het beste handelsklimaat ter wereld, zijn de kosten 416 dollar en kan de container na vijf dagen op transport.

Er zijn echter ook lichtpunten. In sommige delen van Sub-Sahara Afrika verbetert het handelsklimaat sterk. In veel Afrikaanse landen wordt de bureaucratie aangepakt en worden handelsbelemmeringen weggenomen. Het Afrikaanse land met het beste handelsklimaat is Mauritius op plek 24, dit is hoger dan bijvoorbeeld Duitsland (25) en Nederland (26). Zuid-Afrika (32) doet het ongeveer zo goed als

³⁾ IFC, *Doing business Report 2009*.

Frankrijk (31) en het handelsklimaat in Botswana (38) is beter dan in Portugal (48), Spanje (49) en Italië (65).

Als het investeringsklimaat verbetert, kan ook de effectenmarkt profiteren. Een goed werkende lokale effectenmarkt maakt het makkelijker voor bedrijven om geld aan te trekken. Lage correlatie met de prestaties van de ontwikkelde markten en unieke diversificatiemogelijkheden bieden interessante beleggingsmogelijkheden in Afrika. Maar op dit moment is het financiële stelsel nog zwak ontwikkeld. Het aantal functionerende aandelenmarkten is weliswaar gestegen van vijf in 1989 naar zestien in 2007, maar de kleinschaligheid, lage liquiditeit en omzet werken belemmerend. Slechts Zuid-Afrika heeft een succesvolle effectenmarkt. Exclusief de Zuid-Afrikaanse Johannesburg Stock Exchange waren er in 2006 gemiddeld slechts 43 bedrijven op een Afrikaanse beurs genoteerd. Aandelenbelegging in Afrika blijft daarom vooral beperkt tot Zuid-Afrika. Binnen de opkomende markten staat de Zuid-Afrikaanse aandelenmarkt op de vierde plaats en behelst grofweg 90 procent van de totale marktkapitalisatie van het hele Afrikaanse continent.

Meer nadruk op basisonderwijs

Hoewel het ernaar uitziet dat het subcontinent millenniumdoel 2 niet haalt, neemt de opleidingsgraad van jongeren wel toe. De afgelopen jaren is de (inter)nationale voorkeur verlegd van vervolgonderwijs voor een beperkte groep, naar basisonderwijs voor iedereen. Het aantal basisschoolleerlingen groeit sinds 1998 jaarlijks met ongeveer 2 procent. Slechts 62 procent van de leerlingen rondt echter de basisschool af, tegen ongeveer 85 procent elders in de wereld. Alhoewel de opleidingsgraad van jongeren toeneemt, is ongeveer de helft van de jongeren in Sub-Sahara Afrika analfabeet. Veel jongeren hebben weinig of geen vaardigheden. De groep die wel vaardigheden bezit, heeft deze ontwikkeld in de informele sector, de grootste werkgever en bron van training in Afrika. Bij de selectie van werknemers worden deze vaardigheden door werkgevers echter niet meegenomen.

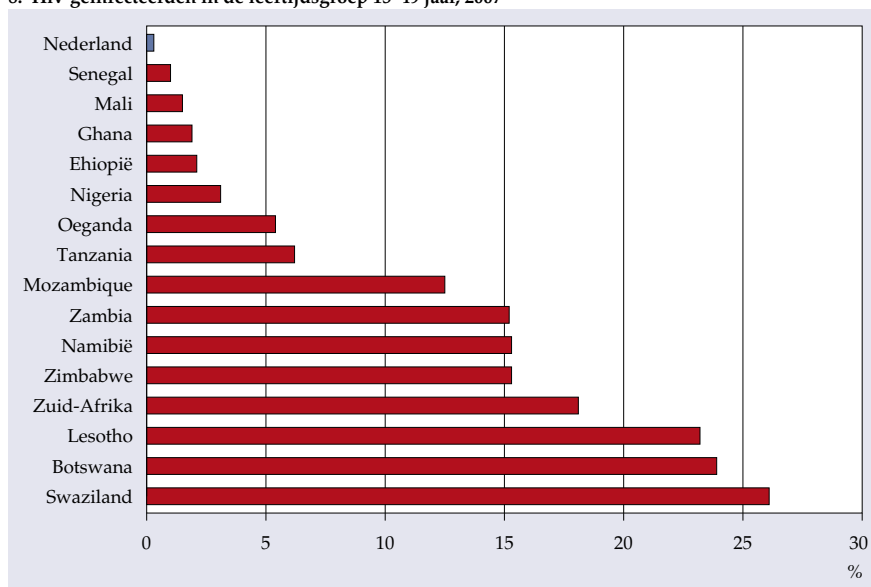
Door de grote verschillen in welvaart en persoonlijke ontplooiingsmogelijkheden trekken veel geschoolde en ongeschoolde jongeren uit Afrika weg. In 2000 werkten circa 300 duizend goed gekwalificeerde Afrikanen (inclusief Noord-Afrikanen) in Europa en de Verenigde Staten. Hierdoor is het aantal overmakingen door Afrikaanse migranten enorm toegenomen. Tussen 2001 en 2005 groeiden deze transfers met 72 procent tot naar schatting 6 miljard euro. Ter vergelijking: in 2004 bedroeg de totale officiële ontwikkelingshulp 19,4 miljard euro.

Aids en andere ziekten

Aids is in Afrika niet meer alleen een gezondheidsprobleem, maar tevens een ernstig ontwikkelingsprobleem. Ongeveer een zesde van de Afrikaanse bevolking

is momenteel met het hiv-virus geïnfecteerd, 64 procent van alle aids-geïnfecteerden in de wereld. Ongeveer 1,5 miljoen mensen zijn inmiddels al aan aids gestorven, en de regio telt meer dan elf miljoen weeskinderen als gevolg van aids. De meeste slachtoffers vallen onder de beroepsbevolking. Uit studies blijkt dat de economische groei in de sterk getroffen landen met jaarlijks 1,5 procentpunt geremd wordt als gevolg van aids. De problematiek is het grootst in Swaziland, Botswana en Lesotho, waar een kwart van de bevolking met het hiv-virus is besmet.

8. Hiv-geïnfecteerden in de leeftijdsgroep 15–49 jaar, 2007

Bron: UNAIDS, *Report on the global aids epidemic 2008*.

Nederland een van de grootste donoren

De Nederlandse bijdrage aan de ontwikkeling van Sub-Sahara Afrika gaat vooral middels ontwikkelingshulp en handel. Nederland staat samen met Denemarken, Luxemburg, Noorwegen en Zweden op de lijst van 's werelds relatief grootste donoren. Zoals aanbevolen in de milleniumdoelen, besteden deze landen minimaal 0,7 procent van hun nationaal inkomen aan hulp aan ontwikkelingslanden. In de rangorde van landen die hulp aan Sub-Sahara Afrika geven, behoort Nederland ook tot de top: ongeveer 35 procent van de totale ontwikkelingshulp gaat naar Sub-Sahara Afrika. Dit is ongeveer 1 miljard euro per jaar. Het feitelijke bedrag van ontwikkelingssamenwerking ligt aanzienlijk hoger als de rechtstreekse financiering van multilaterale instellingen en de bijdragen van niet-gouvernementele organisaties meegerekend worden. Via deze kanalen gaat er vanuit Nederland naar schatting nog eens 500 miljoen euro per jaar naar de regio.

Handel vooral met een beperkt aantal landen

De handel tussen Nederland en Sub-Sahara Afrika is beperkt. In 2008 kwam 1,8 procent (ongeveer 7 miljard euro) van de in Nederland ingevoerde goederen en diensten uit Sub-Sahara Afrika en ging 2,1 procent (ongeveer 9 miljard euro) van de vanuit Nederland uitgevoerde goederen en diensten naar Sub-Sahara Afrika. In het afgelopen decennium is de wederzijdse invoer van goederen echter wel verdubbeld. Het aandeel van de invoer van goederen uit Sub-Sahara Afrika groeide van 1,1 procent in 1998 naar 1,9 procent in 2008 en dat van de uitvoer groeide in dezelfde periode van 1,1 procent naar 2,0 procent. De belangrijkste handelspartners zijn Zuid-Afrika, Nigeria, Ivoorkust en Angola. Bijna 70 procent van de Nederlandse invoer komt hiervandaan.

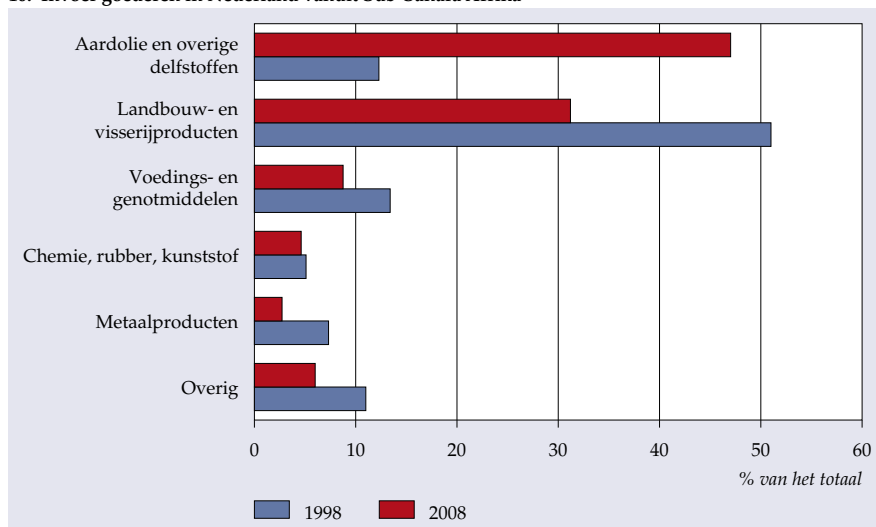
9. Handel in goederen met Sub-Sahara Afrika, 2008

	Uitvoer	Invoer
	<i>% van het totaal</i>	
Nigeria	46	17
Zuid-Afrika	19	24
Angola	5	20
Ghana	3	6
Kenia	2	5
Ivoorkust	1	10
Kameroen	1	4
Overig	23	13

Bron: CBS, Jaarstatistiek Internationale handel.

Zowel de import als de export van goederen is niet erg gediversificeerd. Bijna de helft van de Nederlandse import uit Sub-Sahara Afrika bestaat uit delfstoffen zoals aardolie. Op de tweede plaats komen landbouw- en visserijproducten met een aandeel van 31 procent. Hoewel de invoerwaarde van landbouwproducten is verdubbeld, is het aandeel afgenomen door de forse stijging van de invoer van aardolieproducten. Binnen de landbouw zijn bloemen en planten, fruit en cacao de belangrijkste Afrikaanse producten die in Nederland worden ingevoerd. In enkele landen van Sub-Sahara Afrika is met name de tuinbouw de laatste jaren flink gegroeid. In Kenia bijvoorbeeld stijgt de exportwaarde van snijbloemen met gemiddeld 25 procent per jaar. Bijna 60 procent van de Keniaanse bloemen gaat naar de Nederlandse bloemenveiling in Aalsmeer en daarmee is Kenia de belangrijkste buitenlandse leverancier van bloemen. In 2006 exporteerde Kenia 121 duizend ton snijbloemen, waarvan drie kwart rozen. Nederlandse ondernemers spelen overigens een grote rol in alle onderdelen van de Keniaanse productieketen van snijbloemen.

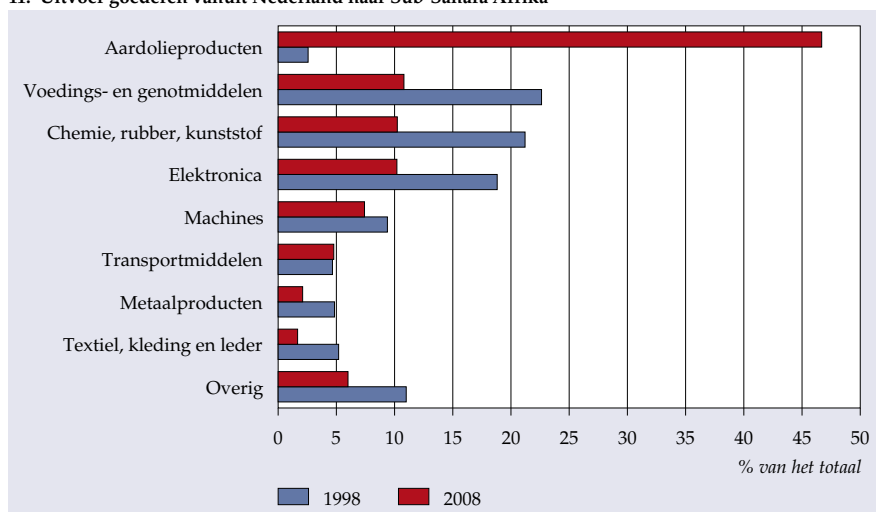
10. Invoer goederen in Nederland vanuit Sub-Sahara Afrika

Bron: CBS, Jaarstatistiek Internationale handel.

Aardolieproducten, voedings- en genotmiddelen en chemische producten zijn de belangrijkste producten die Nederland naar Sub-Sahara Afrika exporteert. Samen beslaan ze ongeveer drie kwart van de export. Opvallend is de enorme toename van aardolieproducten naar Sub-Sahara Afrika. In 1998 bestond minder dan 5 procent van de Nederlandse uitvoer naar deze regio uit aardolieproducten. In 2008 was dat opgelopen tot bijna 50 procent.

11. Uitvoer goederen vanuit Nederland naar Sub-Sahara Afrika

Bron: CBS, Jaarstatistiek Internationale handel.

Conclusie

Door wanbeleid, corruptie en conflicten is de economie van Sub-Sahara Afrika in de jaren tachtig en negentig niet tot bloei gekomen. Sinds 2000 verbetert de economische situatie als gevolg van gunstige externe omstandigheden, structureel beleid, een afname van het aantal conflicten en een groeiende ontwikkelingshulp. De vooruitgang is echter langzaam en verdere hervormingen zijn nodig om tot een blijvend hogere groei te komen. Een grote uitdaging is het aantrekken van buitenlands kapitaal en het verhogen en diversificeren van de export. Uniforme tarieven en het wegnemen van andere belemmeringen zijn essentiële voorwaarden om de handel tussen de landen in de regio te bevorderen. Investerings in goede infrastructuur en menselijk kapitaal moeten het ondernemersklimaat verbeteren. Door het verder toepassen van moderne technologie kan een enorme productiviteitswinst behaald worden. Als Afrika erin slaagt de inhaalslag te maken, is het economische potentieel enorm en kan men dezelfde ontwikkeling bewerkstelligen als bijvoorbeeld Brazilië en Indonesië decennia geleden hebben gedaan. Vrede, veiligheid en goed bestuur zijn echter noodzakelijke voorwaarden, maar ook hulp vanuit het buitenland en schuldverlichting zijn nodig. Nederland levert als een van de grootste donoren ter wereld een belangrijke bijdrage. De handel met Sub-Sahara Afrika is echter nog wel beperkt.

Uiteraard gaat de kredietcrisis ook aan Sub-Sahara Afrika niet voorbij. De vraag naar Afrikaanse producten neemt momenteel af. Het IMF verwacht dat de groei van Sub-Sahara Afrika zal vertragen van 5,5 procent in 2008 tot 1,5 procent in 2009. Voor veel Afrikaanse landen betekent een dergelijke lage economische groei in feite een achteruitgang, aangezien de groei van de bevolking hoger ligt.